

Az univerzális kvantifikáció az ómagyarban¹

Bende-Farkas Ágnes

MTA Nyelvtudományi Intézet

agnesbf@gmail.com

Kivonat: Jelen írás az univerzális, maximális értelmezésű kifejezések ómagyar kori rendszerét mutatja be a kódexekben található adatok alapján. A cikk legfontosabb empirikus eredményei: [i] Az ómagyar *-keed* képző kvantornak tekinthető: volt restriktora és szkópusza, hatóköri kölcsönhatásokban vehetett részt. A *-keed* képzős kifejezések segítségével rekonstruálhatók a magyar nyelv kvantorai abból az időszakból, amikor SOV, fejevégű nyelv volt. [ii] Az ómagyar korban a pusztá névmásoknak volt tagadott egzisztenciális és univerzális értelmezése, bizonyos mondatoperátoroknak köszönhetően. A orai magyar korra [és talán korábbi időszakokra is] jellemző lehetett a névmási alapú kvantifikáció. A kvantorok ómagyar kori rendszerében a *minden* volt a prototipikus erős D-kvantor: mozgáson eshetett át, és hatóköre rugalmas volt. [iii] Ezek a tulajdonságok megkülönböztetik a *mindent* a partikula + névmás összetételű kifejezések [*valaki, akármí, sehal* stb.] rendszerében. A tipikus partikula + névmás kifejezéseket nem szükséges kvantornak tekinteni.

Kulcsszavak: kvantifikáció; meghatározatlan névmások; ómagyar; diakrón szemantika

1. Bevezetés

1.1. Célok, módszerek

Ennek az írásnak az elsődleges célja az úgynevezett D-kvantifikáció helyének kijelölése az univerzális vagy maximális olvasatok eszköztárának rendszerében. Ez az eszköztár a 2. pontban kerül majd bemutatásra. Az írás másodlagos célja a különféle ómagyar kori kvantifikációs módok kölcsönhatásainak feltárása, amikor például egy D-kvantorhoz disztributív képző (azaz egy A-kvantor) járul, vagy amikor egy D-kvantor alá beágyazódik egy korrelatív szerkezet.²

Az univerzális vagy maximális olvasatokat kifejező nyelvi eszközök eltérő logikai és grammatikai tulajdonságokkal rendelkehetnek (ezeket az 1.2. alpontban ismertetjük). Sejtésünk szerint a D-kvantifikáció a kódexekben fellelhető

¹ Jelen munka a Magyar Generatív Történeti Szintaxis 1–2 (78074, 112057), valamint az 1082057 számú OTKA-projektumok részeként, az OTKA és a MTA NYTI támogatásával jött létre. Ezúton mondok köszönetet É. Kiss Katalinnak, Gugán Katalinnak és a projektumok munkatársainak megjegyzéseikért, ötleteikért, segítségükért.

² Ezek a kvantifikációs módok a mai magyarra is jellemzőek, de ma már nem jellemző, hogy kölcsönhatásba is lépnének egymással.

formájában az ómagyar kor viszonylag kései fejleménye. Mivel tulajdonságai gyökeresen eltérnek a többi nyelvi eszköztől, megjelenésének messzeható következményei lehettek, különösen a szintaxis–szemantika interfészt illetően.

Javaslatunk szerint a kódexekben található adatok az alábbi megfigyeléseket és feltételezéseket támasztják alá:

Első hipotézis: a korai ómagyar korra az úgynevezett A-quantifikáció volt a jellemző. Bizonyos képzők, például a *-keed* képző (a mai magyar *-ként* elődje), disztributív operátorként értelmezhetők.

Második hipotézis: a korai ómagyar korban jelen lehettek úgynevezett alulmeghatározott névmások, amelyeket propozicionális operátorok „köthettek” a Shimoyama (2001), illetve a Kratzer–Shimoyama (2002) javasolta módon. A 2. pont tartalmazza az idevágó adatokat, és a 3. és 4. pont fejt ki az alulmeghatározott névmások ómagyar kori szerepére vonatkozó feltételezéseket.

Harmadik hipotézis: A D-quantifikáció (determinánsokkal, kvantifikáló főnévi csoportokkal kifejezett kvantifikáció) az ómagyar kor viszonylag kései fejleménye. Ezt a feltételezést a *minden* determináns morfoszintaxisa és a kódexekben szórványosan fellelhető, szokatlan adatok viselkedése támasztja alá. (Ezeket az adatokat a 3.4. alpont ismerteti.)

A maximális vagy univerzális olvasatok kifejezésére szolgáltak a korrelatív szerkezetek is (a mai magyar nyelv korrelatív szerkezeteiről l. többek között Lipták 2009b).

A kódexekből kinyerhető adatok áttekintése alapján elmondható, hogy a kvantifikáció ómagyar kori eszköztára változatos volt, és az összképet árnyalja, hogy az egyes osztályokhoz tartozó kvantorok előfordulhattak egy-egy másik osztály tagjainak társaságában. Jelen írás harmadik részében kísérletet teszünk majd az egyes kvantorosztályok hozzájárulásának elkülönítésére, illetve a kölcsönhatások történeti jelentőségének értelmezésére. Mindemellett fő célpontunk a *minden* segítségével kifejezett univerzális kvantifikáció, mindazok a tulajdonságok, amelyekkel a *mindenhez* hasonló univerzális kvantoroknak a logikatankönyvek szerint rendelkezniük kellene. A 3.4. alpontban olyan adatokat fogunk bemutatni, amelyek ellentmondani látszanak ezeknek a tankönyvekből elvárható tulajdonságoknak; egyes esetekben az lesz a magyarázat, hogy az ómagyar kori *minden* nem rendelkezett a kérdéses tulajdonsággal, máskor pedig az, hogy külső tényezők (többnyire más osztályba tartozó kvantorok) interferenciájával is számolni kell.

Az egyik lényegi kérdés, amely az ómagyar kori *minden* determinánssal kapcsolatban felmerül, és amelyre bővebben a 3. és a 4. pontban fogunk kitérni, az aluldeterminált névmásokkal való kapcsolata, illetve – más szemszögből – az aluldeterminált névmások utóélete: az, ahogyan bizonyos (újraértelmezett)

partikulákkal főnévi csoportot képeztek, amely egzisztenciális, tagadó vagy univerzális olvasatot fejezett ki (*vala-ki, akár-hol, minden-ha, minden-hol*).

Kutatómunkánk jelenlegi állása szerint a probléma a következő: Kratzer és Shimoyama szerint az európai nyelvekben, az *akárki*hez hasonló partikula + névmás kombinációkban, a partikula hozzájárulása pusztán egy értelmezhetetlen (szintaktikai) jegyre korlátozódik, amelyet egy fölérendelt, rejtett operátornak kell érvényesítenie. Ami a magyar nyelv partikula–névmás alakú kifejezéseit illeti, álláspontunk szerint (i) munkahipotézisként elfogadhatjuk, hogy a partikula–névmás alakú **határozatlan** leírások (az ómagyarban a *né-*, *vala-*, *akár-* és *sem-* előtagú kifejezések) a Kratzer és Shimoyama által javasolt értelmezhetetlen jegyet tartalmazzák, amelyet a nekik megfelelő rejtett operátornak kell érvényesítenie. (ii) A *minden* (akár önmagában, akár névmással kombinálva, mint például a *minden-hol*, *minden-ha* esetében) értelmezhető jegyet tartalmazott és tartalmaz ma is. Azaz feltevésünk szerint a *minden* úgy viselkedik, mint Biberauer és Roberts (2011) interfészmodelljében az univerzális kvantorok. (L. még Watanabe 2004-et a meghatározatlan névmások és operátoraik kapcsolatának részletes elemzéséről.)

1.2. A kvantifikáció kifejezőeszközei. D-kvantifikáció és A-kvantifikáció

A múlt század nyolcvanas éveitől ismeretes a szemanták előtt, hogy a kvantifikáció természetes nyelvi eszköztára gazdagabb, mint gondoltuk volna, jelesül: nem korlátozódik a kvantifikáló főnévi csoportokra és a gyakorisághatározókra. Morfoszintaktikai szempontok alapján Barbara Partee két osztályt különböztetett meg; e két osztály feltehetően logikai tulajdonságaiban is eltér egymástól (Partee 1995).

Barbara Partee szerint tehát meg kell különböztetni

1. a D-kvantorokat: determinánsok, kvantifikáló főnévi csoportok, és
2. az A-kvantorokat: adverbiumok, adjunktumok, affixumok, argumentumszerkezeti operátorok.

Közvélekedés szerint a D-kvantifikáció szelektív, a változókötés szempontjából lokális, és érzékeny a szintaktikai szigetekre. A kvantorok esetében a szigetekre való érzékenység bizonyos olvasatok hiányát jelenti. Szigetmentes környezetben a kvantorok hatóköre rugalmas, rejtett kvantoremelésnek köszönhetően. A változókötés lokális volta azt jelenti, hogy egy adott kvantor csak a hatókörén belül tud változót kötni. A dinamikus szemantika terminológiájában ez azt jelenti, hogy az „igazi” kvantorok kívülről statikusak (Groenendijk–Stokhof 1991, Genabith–Kamp–Reyle 2007):

- (1) Mindeni macska vigyáz a kölykéire. [?]A macskai sok egeret fogotti.

Szigetek: az alábbi mondatokban a beágyazott univerzális kvantor hatókörének az őt tartalmazó szintaktikai szigeten belül kell lennie (May 1989; 1993).

- (2) a. Mindegyik professzor hallotta a rémhírt, [hogy **mindegyik** diákját behívták a dékánhoz].
 b. [Ha **minden** barátom eljön a buliba,] remekül fogunk szórakozni.

Rugalmas hatókör: az alábbi angol példákban az univerzális kvantornak tág hatóköre van az őt tartalmazó helyhatározói–előljárói kifejezéshez (3a), illetve az alanyhoz képest (3b).

- (3) a. The ambassador of **every** country was invited to the reception.
 a nagykövet -é minden ország volt meghíva -hoz a fogadás'
 Minden ország nagykövetét meghívták a fogadásra.'
 b. There was a policeman at **every** corner.
 expl volt egy rendőr -nál minden sarok
 'Egy-egy rendőr állt minden utcasarkon.'

Az ómagyarban is rugalmas lehetett a D-kvantorok hatóköre. A (4) példában az univerzális kvantornak a felszíninél szűkebb a hatóköre.

- (4) Es sonha meg nem sert tyteket valamyben ha **mynden** naponn fogattok neky
 adnya eleg eledelt (JókK 151)

A (4) példában a kvantor az igeneves szerkezeten belül értelmezendő: a felszólítás nem arra vonatkozik, hogy a felszólítottak mindennap ígéretet tegyenek, hanem arra, hogy mindennap eleget adjanak enni a farkasnak. (A mondat Szent Ferenc és a gubbiói farkas történetéből való. Szent Ferenc a városlakókat utasítja, hogyan viselkedjenek a farkassal.)

Az alábbi két mondatban az univerzális kvantornak a felszíninél tágabb hatóköre van:

- (5) a. Thowaba megh **nem** emlekezem **soha mynden** o alnoksaghyrol (ÉrsK 77vb)
 b. akoron wolthak wolna Ierwsalembe **sok** Irasthwdok **myndē** nemzetekböl (ÉrsK 80rb)

Az (5b) mondat esetében a fordított hatókörű olvasat magától értendődik. Az (5a) esetében azonban mindkét olvasatnak van jogosultsága. Ami a fordított hatókörű olvasatot valószínűbbé teszi, az szerintünk a szöveg témaköre: az igazi megbocsátásnak minden álnokságra ki kell terjednie.

Ami az A-kvantorokat illeti, nehéz az egész osztályra érvényes általánosításokat megfogalmazni. Annyi bizonyos, hogy az adverbiumok hatóköre merev (hiszen helyben generálódnak, vö. Ernst 2002). A gyakorisághatározók nem-szelektívek is lehetnek (Lewis 1975). A (6) példát Dorothy Parker műveiben találta Peters és Westerståhl ((10.14) példa, 352):

- (6) Men seldom make passes at girls who wear glasses.
 férfiak ritkán tesznek leszólítás-pl-ra lány-pl aki visel szemüveg
 'A férfiak ritkán szólítanak le szemüveges lányokat.'
 Kevés az olyan [férfi, szemüveges lány] rendezett pár, amelyeknek
 a férfi tagja leszólítja a lányt. (Dorothy Parker, Peters–Westerståhl 2006)

A gyakorisághatározók merev, változhatatlan hatókörét a (7) mondatpár mutatja. A (7a)-beli mondatban a határozónak nem lehet a főnévi szerkezetnél tágabb hatóköre, jóllehet a főnévi szerkezet nem alkot szintaktikai szigetet.

- (7) a. JÁNOS képes mindig győzni.
 b. Mindig JÁNOS képes győzni.

A (7) példa mondatainak eltérőek az igazságfeltételei. (7a) igaz lehet egy olyan helyzetben, amikor néha mások is győzhetnek, de János az egyedüli, aki mindig győz. A (7b) ebben a helyzetben hamis.

1.3. Névmási alapú kvantifikáció

A japánban és számos ázsiai nyelvben a kvantifikáció természetes nyelvi eszköztárára nem illik a D- vagy az A-kvantifikáció címkéje. Ezekben a nyelvekben az úgynevezett meghatározatlan névmások (Kuroda 1965) tesznek szert egzisztenciális, univerzális vagy kérdő értelmezésre, annak függvényében, milyen partikulák közvetlen környezetében fordulnak elő (vagy annak, hogy milyen rejtett operátor van a környezetükben, azokban a nyelvekben, amelyekből hiányoznak a felszíni partikulák). A *névmási alapú kvantifikáció* kifejezés az 'indeterminate-based quantification' terminus (Gill et al. 2006) magyarítása.

Ennek a kvantifikációs módnak az alapját a meghatározatlan névmások³ jelentik, amelyeknek az értelmezése a mondattani környezettől függ. Vannak nyelvek

³ Az 'indeterminate pronoun' magyarítására nem a *határozatlan névmás* terminust használjuk, hiszen az a magyar grammatikákban a *valaki* típusú kifejezések számára van fenntartva. Ezért döntöttünk a *meghatározatlan jelző* mellett.

(például a japán vagy a bengáli), amelyekben erre szakosodott partikulák jelzik, milyen olvasatról van szó; más nyelvekből (például a kínaiából) hiányoznak a partikulák (l. Watanabe 2004 részletes tipológiáját). A partikula + névmás kombinációk lehetnek lokálisak (bengáli, japán) vagy nem-lokálisak (japán). A partikulák hozzájárulása nyelvről nyelvre és elemzésről elemzésre változhat: némelyiküket önálló kvantorként elemezték, másokat pedig pusztán egyeztetési morfémaként, amelynek értelmezhetetlen jegyét rejtett operátorral kell érvényesítenie.

(8) Névmások és partikulák a japánban (Kratzer–Shimoyama 2002 nyomán):

	dare 'ki'	nani 'mi'	dono 'melyik' (Det)
Q	dare ... ka	nani ... ka	dono ... ka
∃	dare ... ka	nani ... ka	dono ... ka
∀	dare ... mo	nani ... mo	dono ... mo

A névmási alapú kvantifikáció eddig legsikeresebb elemzése Junko Shimoyama és Angelika Kratzer nevéhez fűződik (Shimoyama 2001, Kratzer–Shimoyama 2002, Kratzer 2005, l. még Ramchand 1997-nek szintén a Hamblin-szemantikára alapozó javaslatát). Szerintük a meghatározatlan névmások Hamblin-alternatívák halmazainak felelnek meg, amelyek az őket tartalmazó összetevők jelentéshalmazát állítják elő. A nagyobb, komplexebb összetevők jelentése kompozicionálisan, „pointwise” függvényalkalmazással áll elő. Amikor a *-ka* és a *-mo* partikula nem-lokális viszonyban áll a névmással, akkor alternatív propozíciók halmazán végigfutó operátorként értelmeződik. Az egzisztenciális, illetve univerzális kvantifikáció mellett az a szerepük, hogy az alternatívák halmazát egyeleművé redukálják, hasonlóan ahhoz, ahogyan Rooth alternatíva-szemantikájában az *Only* operátor egyeleműre redukálja az argumentumául szolgáló alternatívahalmazt. A kvantorszerepű partikulák tehát csak közvetett módon „társulnak” a meghatározatlan névmásokkal, ami megint csak arra emlékeztet, hogy Rooth szemantikájában az *Only* és a többi, fókuszra érzékeny operátor csupán közvetve társul a neki megfelelő fókuszált kifejezéssel.

- (9) [[Dono hon-o yonda] kodomo]-**mo** yoku nemutta.
 [[melyik könyv-acc olvasott] gyerek]-mo jól aludt
 'Minden x könyvre igaz, hogy az a gyerek, aki x -et olvasta, jól aludt.' ↔
 'Mindegyik gyerek, aki elolvastott egy könyvet (egy bizonyos halmazból), jól aludt.'
 (Kratzer–Shimoyama 2002, (2a) példa)

A (9) példában a *-mo* partikula tartományának megfelelő alternatívahalmaz {gyerek, aki az x könyvet olvasta} alakú, a végeredmény tehát gyerekek feletti

univerzális kvantifikáció lesz, jóllehet a *-mo* partikula „társa”, a *dono* névmás, a *hon* ’könyv’ főnévvel alkot egy összetevőt. Hasonlóképpen, a (10) példa esetében tanárok fölötti kvantifikáció a végeredmény, pedig a *dono* ’melyik’ névmás a *gakusei-ga* ’diák-nom’ főnévvel alkot egy összetevőt.

- (10) [[Dono gakusei-ga syootaisita] sensei]-**mo** odotta.
 [[melyik diák-nom meghívott] tanár-mo táncolt
 ’Minden x diákra igaz, hogy táncolt a tanár, akit x meghívott.’ ↔
 ’Minden tanár, akit valamelyik diák hívott meg, táncolt.’
 – a diákok halmaza alternatívahalmazt képez, mindegyik alternatíva felhasználásra kerül –
 (Shimoyama 2001, (6b) példa, 12)

Kratzer és Shimoyama szerint a Hamblin-alternatívák fölötti (hosszú távú) kvantifikációt a következő tulajdonságok jellemzik:

1. Nem-lokális. Voltaképpen az történik, hogy (egy nagyobb összetevőnek megfelelő) alternatívák halmazának egy egyelemű halmazt feleltetünk meg, nincs szó tehát a klasszikus értelemben vett, logikakönyvbe illő változókötésről.

2. Nem érzékeny a szintaktikai szigetekre. Az operátor-partikula szintaktikai szigeteken átnyúlva is képes „társulni” a neki megfelelő alternatívákkal. (Az alternatív jelentések kiépülése a szemantika hatáskörébe tartozik, nincs köze tehát a szintaktikai modulban érvényes megszorításokhoz.)

3. Nem-szelektívnek tűnik: egy operátor a tartományába tartozó valamennyi aktív alternatívát „semlegesíti”.

4. Az operátorok hatóköre nem változhat. A hatóköri viszonyokat (csakis) az operátorok elhelyezkedése határozza meg.

5. Nem lehet szó intervenciók hatásokról vagy keresztező dependenciákról: a mélyebbre beágyazott operátor alá tartozó alternatívák nem elérhetők a fölérendelt operátorok számára.

1.4. Lokális partikula + névmás kombinációk

Kratzer és Shimoyama a kvantifikáció Hamblin-elemzését kiterjesztette az európai nyelvek „lokális” partikula + névmás alakú kombinációira is. Fő példájuk a német *irgendein*, amely Jayez–Tovena (2006) terminológiája szerint episztemikus determináns (a magyar *valami(félé)*-hez hasonlóan): Nem tudni, pontosan kiről, miről van szó, de ez nem is fontos. Bizonyos környezetekben az *irgendein*-nak „korlátlan választék” olvasata lehet (ekkor a magyar *akár*-kifejezésekhez hasonló). Ez az olvasat Kratzer meggyőző érvelése szerint implikatúra. Amikor nem korlátlan

választék olvasatú, az *irgendein* egzisztenciális kifejezés, amelyre azonban nem jellemző a határozatlan leírások változékonysága, hiszen a kondicionális vagy az univerzális kvantor hatókörében nem tesz szert univerzális olvasatra. Ennek ellenére Kratzer kimutatja, hogy az *irgendein* is a Kamp–Heim-féle módon elemzendő (Heim 1982; Kamp 1981): szabad változót vezet be, amelyet rejtett egzisztenciális operátornak kell lekötnie. (Az *irgendein* tehát olyan határozatlan leírás, amelynek megkülönböztető jegye a szelektivitás.) Az *irgendein*-t lekötni képes operátorok egyike a *muss*-hoz ('kell, szükséges') társuló egzisztenciális kvantor.⁴

- (11) a. Mary musste *irgendeinen* Arzt heiraten
 Mary kellott irgend-egy-acc orvos házasodni
 Tág hatókörű *muss*: 'Marynek hozzá kellett mennie valami orvoshoz.'
 (Bármelyik orvos szóba jöhetett.)
 b. (Muss + [∃] (Mary irgendeinen Arzt heiraten))

Kratzer szerint az *irgend-* partikula egyeztetési morfémanak tekinthető: egymagában nem képes kvantorként működni, pusztán azt jelzi, hogy egy szabad változót le kell kötni, illetve egy aktív, nem-triviális alternatívát redukálni kell. Ennek az a szintaktikai vetülete, hogy az *irgend-* nem értelmezhető jegyet tartalmaz, amelyet egy operátor értelmező jegyével egyeztetve kell érvényesíteni. (A szintaxis–szemantika interfész hasonló modelljére tett javaslatot Biberauer és Roberts 2011.) Az *irgend-* esetét extrapolálva Kratzer felveti: az európai nyelvekben fellelhető partikula + névmás kombinációkra egységesen jellemző, hogy a partikula nem értelmezhető jegyet tartalmaz, és hogy a kvantifikáció „hordozója” rejtett operátor (nem pedig a partikula maga).

1.5. Korrelatív szerkezetek

A grammatikai szerkezetek gyakran fejezhetnek ki kvantifikációt (l. többek között Partee 1995). Ennek az írásnak a szemszögéből egy szerkezettypusnak, a korrelatív szerkezeteknek van jelentősége. Nagy általánosságban a korrelatív szerkezetek a szabad (fejetlen) vonatkozó mellékmondatokra emlékeztetnek; megkülönböztető jegyeik közé tartozik, hogy rendszerint a mondat élén fordulnak elő, több

⁴Kratzer elemzése a Hamblin-szemantikát alkalmazza. Ebben a keretben a határozatlan leírások alternatívahalmazt vezetnek be, amelyeket a kvantorok nem kötnek le a változókötés hagyományos értelmezése szerint. A névmási alapú kvantifikáció tárgyalásakor időnként a hagyományos terminológiához folyamodunk, amikor – reményeink szerint – ez nem vezet félreértéshez. A (12) alatti példa forrása: Kratzer (2005), (8), ill. (16).

vonatkozó névmást tartalmazhatnak, és legalább egy vonatkozó névmás úgynevezett korrelátummal rendelkezik a főmondatban. A korrelátum tipikusan mutató névmás, de a magyarban rejtve is maradhat. (Részletekért l. Lipták 2009a; mértékadó szemantikai elemzést tartalmaz Srivastav 1991 és Dayal 1995.)

(12) (frater Rufen) **Valamikor** **valakytewl** hywatattykwala ... zauanak kefedelmeuel ewtet hyuonak feleluala (JókK 59–60)

A (12) alatti mondat ómagyar korrelatív szerkezetet mutat be: a korrelatív mellékmondat megelőzi a főmondatot, két vonatkozó névmást vezet be, a főmondat pedig rejtett határozott leírás (*ewtet hyuonak*) alakjában korrelátumot tartalmaz. A mondat univerzális kvantifikációt fejez ki időpontok és személyek fölött, a fő állítás pedig az, hogy Rufen testvér mindig, mindenkinek lassan, késlekedve válaszolt.

A korrelatív szerkezetek nemcsak azért fontosak az ómagyar kori nyelvállapot tanulmányozásához, mivel maximális (unikus) vagy univerzális olvasattal rendelkeznek: a (13) példa alapján látható, hogy interferálhattak a megszorított (D-) kvantifikációval. (Emellett a korrelatív szerkezetek nélkülözhetetlenek a magyar nyelv határozatlan leírásainak diakrón elemzéséhez.)

(13) **mendeninek** meg ada aztj akvinek myj evue vala (CornK 178r)

Munkánkban a korrelatív szerkezeteknek azon elemzéseire alapozunk, amelyek szerint a korrelatív szerkezetek kondicionális (logikai) tartalmat fejeznek ki (Andrews 1985 úttörő elemzése nyomán; l. továbbá Lipták 2009b érveit). Továbbá: a magyar korrelatív szerkezetek kezelésére azokat az elemzéseket tartjuk alkalmasnak, amelyek a maximális, illetve univerzális olvasatot rejtett operátorra vezetik vissza (tehát nem a vonatkozó névmásnak magának tulajdonítják). A továbbiakban Bittner (2001) és Braşoveanu (2008; 2012) dinamikus elemzésére szeretnénk építeni, amely szerint a vonatkozó névmás és a főmondatbeli korrelátum kapcsolata a diskurzusanafora sajátos esete. (L. továbbá Belyaev–Haug 2014-et a korrelatív szerkezetek dinamikus–diakrón elemzéséről.)

2. Az univerzális/maximális olvasatok kifejezése az ómagyarban

Ebben a pontban ismertetjük az univerzális/maximális olvasatok ómagyar kori kifejezőeszközeit. A fókusz a *csak* operátort ki kellett hagynunk, mivel történetük, ómagyar kori viselkedésük még nem kellőképpen ismert.

2.1. Leltár

2.1.1. A-kvantorok: képzők, reduplikáció, lebegő kvantorok

Keed: az ómagyar *-keed* képző bizonyos esetekben A-kvantor volt. Leszármazottja a mai magyar *-ként*. A mai magyarban a *-ként* és a *-(n)ta/- (n)te* gyakoriságjelölő, egy eseménnytípus ismétlődésének alapegységét jelöli. Temporális kifejezésekhez járulva az ismétlődés időközzeit jelöli. (A (14) példában a *naponta*, a *kéthetente* és az *időnként* Csirmaz–Szabolcsi 2012 angol terminológiája szerint „rate phrase”.)

- (14) a. Vegyen be **naponta** három tablettát.
 b. Ez a lap **kéthetente** jelenik meg.
 c. Péter **időnként** elkésik.
- (15) a. A katonák **fejenként** száz golyót kaptak.
 b. Ebben a faluban **családonként** van két tehén és száz juh.

Az ómagyar kori kódexekben a *-keed* hozzájárulása a szerint változott, hogy milyen jelentésű főnévi vagy számnévi tőhöz járult. Amikor a *-keed* individuumot jelölő közös főnévhez járult, a mai magyar *-ként*-hez hasonló frekvenciajelölőnek tekinthető. Számnévhez járulva a *-keed* disztributív operátornak tekinthető: a számnév a disztribúció alapegységét mutatja (mint a mai magyarban). Temporális kifejezéshez járulva a *-keed* kvantorként is működhetett. Disztributív operátorként, illetve kvantorként a *-keed* a magyar nyelvtörténet SOV szórendű, fejevégű korszaka maradányának tekinthető: az operátor szerepű fejet (a képzőt) megelőzi egy „tartalmas” morféma (a főnévi vagy számnévi tő).

A (16) példában az *eğenkét* operátor a lebegő *mynd*-del társul, és a *mynd* disztributív olvasatát jelöli. Annak kiemelését szolgálhatja, hogy az ördög mindegyik leányát gazdagon házassítják ki (tehát a gazdag hozomány nem a lányok csoportjára, hanem minden egyes lányra érvényes).

(16) Heten vadnak, Mel'eket az At'ok az ordog **mynd égenkét** kazdagon el hazasyta (SzékK 95 r-v)

Mint említettük, temporális kifejezésekkel a *-keed* univerzális kvantor lehetett, és e tekintetben eltér a mai *-ként* képző hozzájárulásától. A mai *időnként* és az ómagyar *koronkeed* összehasonlítása érzékelteti ezt az eltérést. Jóllehet a két kifejezés hasonló morfológiai összetételű, az *időnként* plurális-egzisztenciális, míg a *koronkeed* a mai *mindig*gel vagy az angol *always*-zel összevethető univerzális kvantor.

A *naponkeed* lehetett a 'mindennap' szinonimája (a frekvenciajelölő 'naponta' helyett). A (17) példában a *naponkeed* feltehetően a módhatározót módosítja (valaki nem mindennap lakozott, hanem mindennap nagy gyönyörűséget érzett). Ha a *nagy gyenyerewseggel* módhatározót olyan állapot leírásának tekintjük, amelynek időtartama magában foglal minden napot, akkor a *naponkeed* (akár a mai magyar *mindennap*) a *megszakítás nélkül* szinonimájának tekinthető, a (17') alatti mai magyar mondathoz hasonlóan.

(17) Es lakozyk wala **naponkeed** nagy gyenyerewseggel (ÉrsK 5r)

(17') A múlt héten Mari **mindennap** beteg volt (= Mari egész héten beteg volt)

A *-keed* képzővel ellátott temporális kifejezések hatókörrel rendelkezhetnek, amelyek beilleszkednek a mondatban található kvantorok hatóköri hierarchiájába. A (18) példa egyedül elfogadható olvasatában a *naponkeed*nek tág hatóköre van a modális operátor fölött.

(18) hogy ky **naponked** eshetel wgyan azon korsagban (ÉrsK 211vb)
'(te,) aki mindennap megbetegedhetsz ugyanabban a betegségben'
(az 'ugyanaz a betegség' főnévi csoport egyetlen, a szövegben korábban említett betegségre utal vissza)

A (18) mondat nem azt jelenti, hogy lehetséges, a címzett naponta megbetegszik ugyanabban a betegségben (és ugyanaznap fel is gyógyul belőle). Az eredeti szövegkörnyezetet tekintetbe véve, a mondat a következőképpen parafrázálható: 'valaki megbetegedett egy bizonyos betegségben, és mindennap, bármelyik napon lehetséges, hogy te is ugyanígy megbetegszel'.

A mai magyar nyelvben a *koronként* jelentése 'korszakonként', 'időszakonként'. Az ómagyar *koronkeed* a mai magyar *mindig*hez, illetve az angol *always*-hez hasonló gyakorisághatározó. Állapotleírások esetében a *koronkeed* értelmezése (egy adott időintervallumon végigfutva) 'szünet, megszakítás nélkül', mint a (19) példa esetében is:

(19) De **koronkeed** dagalyosok voltatok mywltha foghwa ysmertelek (JordK 220)

A *mindighez* vagy az *always*-hez hasonlóan a *koronkeed*nek is volt restriktora és szkópusza. Ráadásul egyszerű mondatokban a restriktor ugyanúgy rejtve maradhatott, illetve pragmatikai eszközökkel lehetett rá következtetni (többek között a fókuszjelölés vagy az előfeltevések segítségével). A (20) mondatban például a tagmondatok párhuzamos szintaxisa segít a restriktor–szkópusz tagolás rekonstrukciójában.

(20) **koronkeed** bykath aldozyeek hw byneyerth es kosth ystennek dyczeretyre (JordK 99)

'Áron) mindig bikát áldozzon bűneiért, és kost Isten dicséretére.'

'Minden esetben, amikor Áron a bűneiért mutat be áldozatot, akkor bikát áldozzon, és minden esetben, amikor Isten dicséretére mutat be áldozatot, akkor kos legyen az áldozat.'

Nem egyszerre: A *szereuel*, *szérével* kifejezés jelentése 'egymás után', 'meghatározott sorrendben', tehát egyfajta időbeli disztributivitást jelölhetett. Ezek szerint a *szérével* is az A-kvantorok közé sorolható.

(21) **zereuel** mynd egymasvtan mynden gondolatyt meg monda (MargL 59r)

A *szérével* legközelebbi mai rokona a (keleti nyelvjárásokban használatos) *szerre-rendre*.⁵

Névmási reduplikáció: a kódexekben is megtalálható reduplikált *ki-ki* személyes névmás disztributív operátor. Javaslatunk szerint a *ki-ki* a magyar nyelvtörténet azon szakaszának maradványa, amikor az önmagukban álló meghatározatlan névmásokat (a mai japánhoz hasonló módon) hosszú távú mondatoperátorok kötötték le. A (22) példában a *kinek kynek* disztributivitási operátor, a mai *mindenki* vagy *minden egyes személy* szinonimája.

(22) mindonok feel tamadnak az alkolmas állapotba: meel **kinek kynek** nezy onnnon termezettit (KazK 96v–97r)

Lehetséges olvasat: 'mindenki abban az állapotban támad majd fel, amely tekintettel van az ő természetére.'

⁵ „Közben a tűzön fő a lág. Azt egyszerre vagy **szerre/rendre** ráöntöd a ruhákra.” <http://tinyurl.com/omxqxcl> (google keresés: „szerre-rendre”, 2015. aug. 15.)

A mai magyar nyelvben a *ki-ki*-nek le kell kötnie egy változót a hatókörében (Farkas 1997), és tartománya kontextusfüggő. A kódexekben található adatokra is jellemző a változókötés és a kontextuálisan meghatározott tartomány. A (22) példában a *ki-ki* tartománya az egész emberiség. Ezt a tartományt a vonatkozó mellékmondatba beágyazott *ki-ki* a főmondatban szereplő *mindönök* 'mindenki' kvantortól örökli.

A figyelmes olvasó észrevehette, hogy a (22) mondat esetében újrakvantifikációra lehet gyanakodni: a *ki-ki* vagy ugyanazt a változót köti (még egyszer), mint a főmondatbeli *mindönök*, vagy nincs önálló szemantikai hozzájárulása, jelenléte valamiféle egyeztetési mechanizmust szolgál. Jóllehet az ehhez hasonló esetek nehezen megkerülhető kérdéseket vetnek fel a változókötés vagy a *ki-ki* „saját, önerős” kvantifikációs képességeit illetően, részletes tárgyalásuktól itt el kell tekintenünk. A (22) és a hozzá hasonló, a kódexekben talált adatok által felvetett problémákat itt pusztán jelezni tudjuk, remélve, hogy sikerül felhívni rájuk a nyelvészközösség figyelmét.

A *ki-ki* mellett a kódexekben megtalálható a *ki-ki mind* és a *ki mind* kombináció is (a mai magyarból hiányzik a *ki mind*). Hegedűs Vera személyes közlése szerint a *ki mind* a *mindenki*, *minden egyes személy* kifejezését szolgáló (de rövid életű) kísérleti alak lehetett.

- (23) a. ... **ky mynd** el temethween ew elsew zylotteet (JordK 188)
 b. **ky ky mynd** miwelqodethe zerenth wegón: awagh lot: awagh gonozth: (KazK 89v)

Lebegő mind: Az ómagyar kori A-kvantorok közé lebegő kvantorok is tartoztak. Az ómagyar kori lebegő *mind*⁶ a mai magyarban is megtalálható, azzal a különbséggel, hogy nem társul produktív módon temporális vagy lokatív kifejezésekkel. Az ómagyarban a *mind* produktívan és gyakran társult ilyen kifejezésekkel, a mai magyarban ennek a jelenségnek néhány megmerevedett, megkövült kifejezésben maradt nyoma (*mindvégig*, *mindhalálig*). A *mindenre* és az ezután bemutatandó *egymindenre* nem volt jellemző ez a társulási mód.

- (24) az ev kyaltassok **mynd** menyorzagiglan fel hallyk vala (MargL 41v)

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (Benkő 1964–1987, a továbbiakban TESz) szerint a *mind* a *mi* névmásra, valamint az *-n* és a *-d* képzőre bontható.

⁶ A mai magyarban a *mind* szinonimája az *összesen* (az ómagyarban nem adatolt). Emellett a keleti nyelvjárásokban megtalálható még a most grammatikalizálódó *egész(en)*.

Az *-n* a TESz szerint fellelhető a mai *mennyi* kérdő névmásban, a *-d* eredete és szerepe tisztázatlan. Ugyancsak a TESz szerint a *mind* eleinte úgynevezett általános névmás lehetett, 'egymás után' jelentéssel, majd átértelmeződéssel felvehette a kódexek óta jellemző 'egész, teljes', 'minden' értelmezést. Ami ennek az írásnak a szempontjából fontos, az az, hogy a *mind* meghatározatlan névmást tartalmaz, és az, hogy operátorszerepre nem utólag, a lexikális tartalom kiüresedésével és átértelmeződéssel tett szert, hanem eleve operátorként volt értelmezhető.

A *mind* szemantikai tulajdonságaira a következő alpontban térünk ki részletesebben, a *minden* determináns tulajdonságaival szembeállítva. (A *mind* és a *minden* eltéréseinek tárgyalását l. Bende-Farkas 2014a-ban.) A *mind* tulajdonságait megelőlegezendő, álljon itt egy példa a legkorábbi szövegemlékből, a Halotti beszéd és könyörgésből (HB). Ebben a szövegemlékben a *mind* az egyedüli univerzális olvasatú egyszerű kifejezés, és használata hasonlít a mai *mind*éhez. A (25) példában például a 'faj' (nemzetség, leszármazottak) egészére (és nem csupán az egyes individuumokra) érthető.

(25) Num heon muganec. ge mend w foianec halalut evec.

(HB)

Az ómagyar lebegő egyminden: A mai magyar nem rendelkezik az angol *each*-hez hasonló, szigorúan atomok fölött disztribuíáló lebegő kvantorral. (A *mind* és két szinonimája (az *összesen* és az *egészen*) megfér mind a kollektív predikátumokkal, mind pedig az atominál nagyobb egységek fölötti disztribúcióval.) Az ómagyarban létezett egy szigorúan disztributív lebegő kvantor, az *egyminden(ik)*.

Az *egyminden* meglehetősen gyakori volt a Bécsi- és a Münchener-kódexben. Lehetett lebegő kvantor, azonban, a *mind*del ellentétben, járulhatott hozzá esetrag, és hatóköri viselkedése a *minden*éhez hasonlított, beleértve azokat az eseteket, amikor közvetlenül megelőzte a *nem* tagadószt (l. az (52b) példát a 3.3. részben). Az *egyminden* nem fordult elő kollektív vagy kölcsönös értelmezésű kifejezésekkel (szemben a *mind*del), és temporális, lokatív kifejezésekkel sem társult, azaz a (24)-hez hasonló példát nem találni vele. Az *egyminden* morfológiája (esetjelölés) és hatóköri viselkedése alapján megfogalmazható az a (később ellenőrizendő) munkahipotézis, hogy voltaképpen rejtett D-kvantor, és nem A-kvantor (tehát nem határozói kifejezés).

(26) a. Es ad onèkic **eg mendennèc** fiuuet a. mèzoben

(BécsiK 308)

b. Ime èn adoc èmberekèt **egmendent** o fèlenèc kèzèbè

(BécsiK 310)

c. a maradeki megmariac **egmenden** o fèlenèc husat

(BécsiK 311)

2.1.2. Pusztá főnevek

Az ómagyarban a pusztá főnevek rendelkezettek univerzális, illetve generikus olvasattal (vö. Egedi 2013; 2014a, b). A (27) példában az *ember* főnév rendelkezik ezzel az értelmezéssel.

(27) **ember**, ez velagi morhat ey nappa keresi, el iö az halal, es mind el vezi ötöle (BodK 4v)

2.1.3. Korrelatív szerkezetek

Az ómagyar (a mai magyarhoz hasonlóan) rendelkezett korrelatív szerkezetekkel. A legszembetűnőbb eltérés a két nyelvállapot között, hogy az ómagyarban a *vala*+névmás kifejezések vonatkozó névmások is lehettek. Főként korrelatív mellékmondatokat, illetve szabad vonatkozó mellékmondatokat vezettek be, de időnként előfordulhattak egyszerű vonatkozó mellékmondatok élén is.

A mai magyarban a *vala*-kifejezések pozitív polaritású határozatlan leírások (egy-két kivételtől eltekintve). Az ómagyar korban lehettek teljes főnévi csoportok, deteminánsok vagy vonatkozó névmások, és szemantikai tulajdonságaik a mainál nagyobb „szórást” mutattak. Főnévi csoportként vagy determinánsként előfordulhattak a mondattagadás alatt (l. fentebb a (4) példát), és korlátlan választék olvasattal is rendelkezettek. Vonatkozó névmásként tipikusan általánosítást kifejező korrelatív szerkezetekben fordultak elő, és univerzális vagy korlátlan választék értelmezéssel rendelkeztek, ahogyan a (28) példa is mutatja.⁷ Az epizodikus értelmezésű, *vala*-névmást tartalmazó korrelatív szerkezetek (amilyen a (29) mondat is) rendkívül ritkán fordulnak elő a kódexekben.

- (28) a. **valamy** zyletendyk hym nemzeth, **azth** koronkeed wr ystenued aldozzad (JordK 233)
 b. **valaki** iste(n)nec zolgal orzagl vgy mint orozlan/Qui seruit deo regnat vt leo (GuaryK 11)
 c. **vala hol** vaöon az the keenczed ott vagon az the zywed ees. (ÉrdyK 136a)

A (28) alatti mondatok *vala*-kifejezéssel bevezetett korrelatív szerkezeteket mutatnak be. (28a–b) univerzális olvasatú: minden (elsősülött) hímet fel kell áldozni, illetve mindenkire jellemző, hogy ha Istent szolgálja, akkor oroszlánként uralkodik. A (28c) mondatnak korlátlan választék olvasata van: a megszólított személy

⁷ gen valószínűnek tűnik, hogy a mai *valamennyi* és *valahányszor* egzisztenciális–univerzális ambiguitása az ómagyar kori korrelatív szerkezetek maximális olvasatára vezethető vissza. (A *valamennyit* illetően l. Csirmaz–Szabolcsi 2012 ismertetését, illetve alternatív magyarázatért Haspelmath 1997-et.)

kincse egyetlen helyen található, és akárhol lenne ez a hely, ugyanott található a szíve is. Mindhárom mondatra érvényes, hogy a korrelatív szerkezet átfordítható kondicionálisra.

A (28b) mondat (akárcsak a másik kettő) rejtett szamaras mondatnak tekinthető: Mindenkire igaz, hogy ha Istent szolgálja, akkor oroszlánként uralkodik.⁸

A (29) mondat egyike azon kevés *vala*-kifejezéses korrelatív szerkezetnek a kódexből, amely epizodikus értelmezésű. A beszélő Júdás, és Jézus az egyedüli személy, akit meg fog csókolni. Azonban az ilyen típusú mondathoz is rendelhető kondicionális értelmezés: 'Ha megcsókolok valakit, az illető azonos lesz azzal, akit kerestek, fogjátok le tehát.'

(29) **Valakit** megapolandoc 9 az fogiatoc 9tèt

(MünchK 33rb)

A korrelatív szerkezetek két okból is fontosak ennek a munkának a keretében. Először: problémát jelent, hogyan lehettek a mondat belsejében található *vala*-kifejezések határozatlan leírások, miközben a korrelatív szerkezetekben maximális, univerzális olvasatuk lehetett. (Jellemző módon mindkét olvasat előfordulhatott ugyanabban a szövegben, l. az Érsekújvári kódexből vett adatokat Bende-Farkas 2014c-ben.) Másodszor: kérdéssé válhat a vonatkozó névmás és főmondatbeli korrelátumának viszonya, amikor a korrelatív szerkezetek a *minden*hez hasonló D-kvantorokkal lépnek kölcsönhatásba. (Az első ilyen típusú példa a (13). Hasonló példák kerülnek majd bemutatásra a 3.4. alpontban.)

2.1.4. Meghatározatlan névmások

A kódexekben található néhány példa, amelyben pusztá névmások kötött, egzisztenciális, illetve univerzális olvasatot nyernek egy fölérendelt, nem-lokális operátortól.

A pusztá névmások előfordulhattak a tagadás hatókörében:

(30) Es tehat latek tewz langott menbelewl leytewt ... de az egyebekrewl nem tudok **mytt**
(JókK 45)

A (30) példában a *mytt* névmás a tagadás hatókörében található. A mondattani környezet alapján világos, hogy nem beágyazott kérdésről van szó; a mondat azt jelenti, hogy 'nem tudok semmit', nem pedig azt, hogy 'nem tudok mit mondani?'

⁸ Belátható, hogy a (28c) mondatnak is létezik szamaras parafrázisa: 'Minden helyre igaz, hogy ha ott van a hallgató kincse, akkor ugyanott van a szíve is.'

A pusztá névmások előfordulhattak kondicionális antecedensében. Ezekben az esetekben univerzális értelmezésük volt. A (31)-hez hasonló szerkezetű mondatok tehát szamaras mondatok, amennyiben a névmás (például a (31)-beli *ky*) univerzális értelmezése a kondicionális értelmezéséből következik: 'Ha valaki azt kérdi, hogy φ , akkor ρ ' logikailag ekvivalens azzal, hogy 'Minden x -re igaz, hogyha x azt kérdi, hogy φ , akkor ρ '.⁹

(31) Ha *ky* keerdenee honnan volt az. Azzonywnk marianak hogy semy terheet nehessegeet nem zenwette legyen Reea felelnek doctorok mondwan. (ÉrdyK 44a)

(32) Ha kedeeg *my* kewessee annal nagyobot zolt volna. hyzóm hogy mind ez vylag sem fogata volna meg (ÉrdyK 54a)

A (32) mondat szintén szamaras mondat: a *my* névmás szintén univerzális értelmezést nyer a kondicionális operátor alatt: 'Minden olyan x mértékre, amely nagyobb, mint az eredeti (amilyen hangosan, erőteljesen megszólalt Szent János a Jelenések könyvében), igaz, hogy x esetében az egész világ sem lett volna elegendő, hogy megértse (az üzenetet).'

A figyelmes olvasó észrevehette, hogy az ómagyar példák esetében nincs szó a japán *-ka* vagy *-mo* partikulához hasonló felszíni fogódzóról, ami egyértelművé tenné a névmás értelmezését. Ehelyett a tagadás és a kondicionális operátor értelmezéséből következik a kötött olvasat. Pontosabban, a tagadás (a (30) példa) esetében mit sem változtat a dolgokon, ha rejtett egzisztenciális operátorral számolunk a tagadás hatókörében. Hasonlóképpen, a kondicionális esetében is feltételezhető hasonló rejtett egzisztenciális operátor, amelynek a jelenléte nem változtat a logikailag releváns szamaras ekvivalencián.

A meghatározatlan pusztá névmások állításunk szerint egy korábbi nyelvélapot maradványai, amikor ezek a névmások távkapcsolatban álltak a megfelelő mondatoperátorral. A reduplikált *ki-ki* névmás is ennek a korszaknak lehet a maradványa. Ezt azzal is alátámaszthatjuk, hogy egyedül a *ki* személyes névmás fordulhat elő megkettőzött alakban: Ez arra utalhat, hogy a névmási reduplikáció egy korábbi, gazdagabb rendszer egyetlen megmaradt elemét átmentő grammatikai eszköz, nem pedig produktív morfológiai folyamat volt.

⁹ Ha x -nek nincs szabad előfordulása ρ -ban, akkor az (i) alatti ekvivalencia érvényes a klasszikus logikában.

(i) $(\exists x.\varphi) \rightarrow \rho \cong \forall x.(\varphi \rightarrow \rho)$

A dinamikus logikában az ekvivalencia x státuszától függetlenül érvényes. Klasszikus hivatkozások: Kamp–Reyle (1993), Groenendijk–Stokhof (1991).

További, közvetett bizonyíték a pusztá névmások jelenlétét illetően a párhuzamos szerkezetű mondatok élén álló, egzisztenciális-partitív értelmezésű pusztá névmás (33). Ez a szerkezet már a kódexek korában is megvolt (34).

(33) Az előadás után **ki** hazament, **ki** pedig betért egy kocsmába.

(34) **ky** kezeeyt **ky** edes zemeyt. zayaat orczyaayat apolgattyaaak vala nagy syrassal. (ÉrdyK 248a)

A pusztá névmások korának maradványa lehet a melléknevek felsőfokát a kódexek korában kifejező *mentől ...-bb* szerkezet, ahol *-bb* a középfok jele, az ablatívuszi *-tól* a hasonlítást fejezi ki, a *me-/mi-* pedig a *mi* névmás (Gugán Katalin személyes közlése). A névmást rejtett univerzális kvantor köthette, hiszen a felsőfok valóban felfogható a középfok és az univerzális kvantifikáció (kompozicionális) kombinációjának: ha valami a legnagyobb, akkor egyúttal minden másnál nagyobb egy kontextuálisan adott halmazból.

(35) a. Ez ozlopnac fëie **mentől** iob arañból vala

(BécsiK 122)

b. Ez az èlõ parãçolat & **mëntől** nagob

(MünchK 28rb)

2.1.5. D-kvantorok: a *minden* és leszármazottjai

Az ómagyar kori írásos emlékekben az első erős D-kvantor a *minden*. Legkorábban a Königsbergi Töredékben, illetve a Jókai-kódexben adatolt.

(36) menel sarwldel **mindenedett** kyket vallaz es agyad zegeneknec

(JókK 6)

A Jókai-kódex a *mindenből* képzett (illetve összetett) kifejezéseket is tartalmaz: *mindenewt*, *mindenkor*, *mindenestewl*. Későbbi leszármazottjai meghatározatlan névmásokat is tartalmaznak: *minden-hol*, *minden-ha*. A TESz szerint a *minden* a *mind* leszármazottja. A második *-n* képző feltehetően a számneveknek, kvantoroknak kollektív individuumot megfelelő *-n* képző (*sok*: *sokan*, *kettő*: *ketten*).

2.1.6. Korlátlan választék olvasatú univerzális kifejezések

A maximalitás ómagyar kori kifejezőeszközei között végül meg kell említenünk az univerzális értelmezésű, korlátlan választékot jelölő kifejezéseket. Korlátlan választék olvasattal többnyire az *akár* + névmás és a *vala* + névmás alakú kifejezések rendelkeztek. Az *akár*- előtagú kifejezések az adatok többségében

mondatbevezető operátorpozícióban fordultak elő, értelmezésük pedig megfelelt a Horn (2000) terminológiája szerinti kiegészítő, pótlólagos *any*-nek (*supplementary any*).¹⁰ A mondat belsejében előforduló, a főmondat szerkezetének szerves részének tekinthető (és nem kiegészítő értelmezésű) *akár*-kifejezések a XVI. század elejétől adathatók.

Kiegészítő *any*, Horn (2000) angol példái ((83b–c), 178):

- (37) a. Suddenly she hoped that someone, **anyone**
hirtelen ő remélte hogy valaki akárki
– man or woman – would see her (Wambaugh)
férfi vagy nő – fut lát ő-acc
'Hirtelen reménykedni kezdett, hogy valaki, akárki – legyen az férfi vagy nő – észre fogja venni.'
- b. I am standing here until a policeman,
én jelen-1sg áll-ger itt amíg egy rendőr
any policeman turns up.
akármelyik rendőr forog fenn
'Itt maradok, amíg megjelenik egy rendőr, akármilyen rendőr.'

Kiegészítő értelmű *akár*-kifejezések a kódexekből:

- (38) a. Sem egy embernek myatta meeg **akar mely** nagy zent embernek myatta
sem váltathatyk vala meg (CornK 75v)
- b. ha te minden te io myelkevdeydet **akar mely** io myelkevdeydet myndenkoron felelmel
tezed ... Ezek jegyey hog nalad vagyon az felelmnek ayandoka (CornK 76v)

A *mindennek* is lehetett korlátlan választék olvasata a *nélkült* tartalmazó névutói kifejezésekben, ahogyan a (39) példából látható. A *vala*-kifejezéseknek is lehetett univerzális korlátlan választék olvasata; ez a (40) példában látható. A *vala*-DP-k voltaképpen közönséges határozatlan leírások voltak, és a korlátlan választék olvasatról kimutatható, hogy az ő esetükben implikátúra volt (Bende-Farkas 2013, Bende-Farkas 2014c). A vonatkozó névmási *vala*-kifejezések (például (28b–c)) esetében a korlátlan választék olvasat a korrelatív-kondicionális szerkezet értelmezéséből következik.

'Akármí', 'bármí' értelmezésű *minden*:

- (39) De zenth pether azonnal fel alwan **mynden** feelel**melkyl** es retthegees**nelkyl** nagy fel zowal monda... (ÉrsK 80va)

¹⁰ Horn szerint ezt a terminust Jennings (1994) vezette be.

'Akármí', 'bármí' értelmezésű *valami*:

- (40) De zent fferencz ewnek yewueset yogondolattyat es kysalaset annak elewtte meg tuda ewlleke-
ben my elewtt **valamyt** neky mondott uolna (JókK 77)

Összefoglalásképp elmondható, hogy az ómagyar korban egy kifejezéstípus „szakosodott” az univerzális korlátlan választék olvasat kifejezésére, de ekkor többnyire mondatbevezetőként, illetve kiegészítő értelmezéssel adatolt. A nem-kiegészítő korlátlan választék olvasattal többnyire a *vala*-kifejezések rendelkeztek, de alkalmoszerűen (a *nélkül* névutóval alkotott szerkezetben) a *mindennek* is meglehetett ez az olvasata.

2.2. Az adatok rendszerezése

Az előző alpontban bemutatott grammatikai eszközkészlet igen változatos, grammatikai és jelentéstani szempontból egyaránt. Ennek a munkának a szempontjából különösen fontosak az A-kvantorok, a meghatározatlan névmások és a D-kvantorok. Az adatokra alapozott megfigyeléseket a magyar nyelv történeti mondattanára vonatkozó ismereteinkre, jelesül az SVO, fejkvégű típustól a gazdag bal perifériájú szerkezetre történő áttérésre (vö. É. Kiss 2014b; d) vetítve megfogalmazható az a feltételezés, hogy az írott emlékeket megelőző időszakban a magyar nyelvre az A-kvantorok voltak a jellemzőek.

A *-keed* képzőt tartalmazó kifejezések morfoszintaxisát általánosítva javasoljuk, hogy a *koronkeed*hez hasonló általánosított kvantorok szóvégi, operátor szerepű képzőt tartalmaztak, amelyet megelőzött egy „tartalmas” morféma. A *szerre*, *szerevel*, valamint az *örökké* is ezt a szerkezetet mutatja.

- (41) [AdvP[NP kor] [OP [-n] [-keed]]]

A *mind* és a *minden* belső szerkezete is alátámasztja ezt a feltételezést, amelyben mindkettő meghatározatlan névmást tartalmaz, amelyet operátorszerepű képzők követnek, úgy, hogy a *mind* és a *minden* logikai értelmezése a képzőknek köszönhető.

- (42) [_{ADVP} [_{NP} mi] [_{OP} -n -d]]

- (43) [[_{ADVP} NP mi] [_{OP₁} -n -d]]] [_{OP₂} -n]]

Az A-kvantorok mellett a névmási alapú kvantifikáció is jelen lehetett: pusztán névmások „kötött”, egzisztenciális vagy univerzális értelmezést nyerhettek egy-egy, tőlük távol elhelyezkedő mondatoperátortól.

Az elmondottakból az is következik, hogy a D-kvantifikáció az ómagyarra jellemző alakjában viszonylag új fejleménynek számíthatott a kódexek korában. Az ómagyar determinánsok a DP bal perifériáján helyezkednek el, nem mutatják tehát az ősmagyarra / a korai ómagyarra jellemző fejező szerkezetípust.

A D-kvantorok kései megjelenése mellett szólnak a partikula + névmás alakú határozatlan leírások morfoszintaktikai tulajdonságai (ezekről a 3.1. alpontban lesz szó), valamint a *minden* furcsa viselkedését mutató, kisszámú adat a kódexekből (3.4. alpont).

3. A *minden*ről bővebben

Ennek a résznek a középpontjában az ómagyar kori *minden* (determináns és DP) áll. A 3.1. részben megmutatjuk, hogy a *minden* nem illeszkedett az ómagyar kori partikula + névmás alakú kifejezések paradigmájába. A 3.2. és 3.3. részben tárgyaljuk a *minden* azon tulajdonságait, amelyek alapján prototipikus (logikakönyvbe illő) univerzális D-kvantornak tekinthető. A 3.4. részben határeseteket mutatunk be a kódexekből, amelyekből arra fogunk következtetni, hogy (i) a *minden* egy időben ’teljes’, ’egész’ jelentésű módosító is lehetett, és (ii) az ómagyar korban a kvantorok általi változókötés kölcsönhatásba léphetett, interferálhatott a diszkurzusanaforával. Végül összegezzük az első négy alpont látleleteit, és amellet érvelünk, hogy az ómagyar kori *minden* (szemben a partikula + névmás összetételű határozatlan leírásokkal) valódi kvantor volt, azaz saját értelmezhető jeggyel rendelkezett.

3.1. Előjáróban: a *minden* és a gyenge determinánsok

Az ómagyar korban nem a *minden* volt az egyedüli D-kvantor. Már a Jókai-kódexben számos gyenge DP és determináns található:¹¹

- (44) a. belmenuen varasba ezkeppen mezeytelenewl **valamyt** predicaly neppeknek (JókK 56–57)
 b. Es **nemy** zakadozt gyekenek ualanak alattak (JókK 86)

¹¹ Itt eltekintünk attól a lehetőségtől, hogy a gyenge DP-k és determinánsok nem tekinthetők kvantoroknak. (L. többek között Milsark 1977 vagy Kamp–Reyle 1993.)

Innentől a számolás elromlott. A (43)-as példát (45) követte a kéziratban (44) helyett. Az esetleges szövegbeli hivatkozásokat kérjük javítani.

Az ómagyar korban (ahogyan a mai magyarban is) a határozatlan leírások nagy részét partikula + névmás összetételek fejezték ki. A *minden*hez is járulhatott puszta névmás, de paradigmája hiányos volt. A következő táblázatban a főbb ómagyar kori partikula + névmás paradigmákat mutatja be. A *né*-specifikusságot jelölt, a *se*-tagadó egyeztetést, az *akár*-korlátlan választékot. A *vala*-kifejezések „egyszerű”, jelöletlen határozatlan leírások voltak, amelyek többnyire szintaktikailag vagy logikailag (hatókörileg) alárendelt helyzetben fordultak elő.

(45) Ómagyar kori partikula + névmás összetételek

	<i>né</i> - specifikus	<i>vala</i> - korrelatív, hatá- rozatlan leírás	<i>akár</i> - korlátlan válasz- ték, vonatkozó	<i>se</i> - tagadó egyeztetés	<i>minden</i> -
-ki	<i>né</i> -ki	<i>vala</i> -ki	<i>akár</i> -ki	<i>se</i> -ki	(<i>minden</i>)
-mi	<i>né</i> -mi	<i>vala</i> -mi	<i>akár</i> -mi	<i>se</i> -mi	(<i>minden</i>)
-hány	<i>né</i> -hány	<i>vala</i> -hány	<i>akár</i> -hány	<i>se</i> -hány	—
(-mi)-kor	<i>né</i> -mi-kor	<i>vala</i> -mi-kor	<i>akár</i> -mi-kor	<i>se</i> -mi-kor	<i>minden</i> -kor
-ha	<i>né</i> -ha (egy adott időpontban)	<i>vala</i> -ha		<i>so</i> -ha	<i>minden</i> -ha

Mielőtt a *minden*re rátérnénk, néhány megjegyzés az ómagyar partikula + névmás összetételekről.

A táblázat nem mutatja, hogy a vonatkozó névmások az ómagyar kor folyamán változásokon esetek át, a puszta névmások mellett számos partikula + névmás kombinációval találkozni (vö. Bacskai-Atkari 2014; Bacskai-Atkari–Dékány 2014). A késői ómagyar korban az *akár*-kifejezések elkezdtek a mondat belsejében is megjelenni. A *vala*-kifejezések széles értelmezési skálát fogtak át, a specifikusságtól a negatív polaritású elemekig. Azaz a kódexek egyfajta képlékenységet, sokféle átmeneti formát mutatnak, ami a főnévi csoportok bal perifériájának megszilárdulási folyamatára utal.

A (46) alatti táblázatban bemutatott rendszerben a *mindennek* számos megkülönböztető jegye van. A *minden* mint determináns gond nélkül járulhatott közös főnevekhez, míg a többi partikulára ez nem érvényes. (Csak a partikula + névmás összetételek lehettek determinánsok, ahogyan a (45) példa is mutatja.) Az *akár*- és a *vala*-kifejezések vonatkozó névmások is lehettek, míg a *minden* vonatkozó névmási szerepéről nincs adat. A *minden*hez képző is járulhatott, ami nem jellemzi a partikulákat (a *-t*, *-tt* lokatív képzőről van szó: *mindenewt*, *mindenütt*). A *minden* a *mi* névmás közvetítése nélkül vehette fel a *-kor* képzőt.

A határozatlan leírásokban szereplő partikulák még egy tekintetben eltértek a *mindentől*: önmagukban állva nem rendelkeztek az összetétel egészére jellemző értelmezéssel. (Egyedüli kivétel a *se-*, vö. Gugán 2012;É. Kiss 2014c; d). A *vala-* eredetileg a létige nem-finit alakja (a *való* allomorfja, vö. TESz), az *akár-* az *akar* igéből értelmeződött át, a *né-* pedig egy korábbi tagadó alakra megy vissza (Gugán 2012). A *minden* egyedül is univerzális kvantifikációt fejezett ki, míg a többi partikula (a *se-* kivételével) nem fejezett ki specifikusságot, egzisztenciális kvantifikációt vagy korlátlan választék olvasatot.

A *mindent* elkülöníti az is, hogy már tartalmaz névmást. A kérdés az, hogy az ómagyar kori beszélők felismerték-e még ezt a névmási tartalmat, vagy a *mindet* és a *mindent* egyetlen morfémanak tekintették.

3.2. Megjósolható tulajdonságok

Ebben az alpontban az ómagyar kori *minden* azon tulajdonságait ismertetjük, amelyek abból a feltételezésből következnek, hogy szabványos D-kvantor volt: Lokálisan lekötött egy változót, engedelmeskedett a szigetmegszorításoknak, de egy adott szigeten belül a hatóköre rugalmas volt, azaz rejtett vagy nyílt kvantoremlésnek volt alávethető. A *mindenről* feltehető, hogy jellemző volt rá a megszorított kvantifikáció restriktor-szkópusz szerkezete, és mivel atomi individuumokat „érintett”, nem fért össze a kollektív vagy kölcsönös olvasatot jelölő kifejezésekkel (kollektív predikátumokkal vagy kölcsönös névmásokkal).

Változókötés: a *minden* lekötött egy változót a szkópuszában.

(46) **menden** test ne gyczewlkewgyek ew lelkeben

(JókK 128)

A *minden* hatóköre rugalmas volt: A korábban bemutatott, (5) alatti példa mellett a (48) mondatban a mondatvégi univerzális kvantornak tág hatóköre van az őt megelőző alanyi kvantorhoz képest.

(47) **Sokan** halnac meg **menden** hëlen

(BécsiK 228)

A *mind*, a *minden* és a kollektív olvasatok: A kódexek adatai szerint a *mind* összefért a kollektív olvasatokkal, a *mindent* illetően nem találtunk erre utaló adatot. Feltevésünk szerint ez azzal magyarázható, hogy a *mind* és a *minden* már az ómagyar korban két, világosan elkülönülő stratégiát képviselt, hasonlóan a mai *mind/minden*hez és az angol *all/every*-hez (vö. Bende-Farkas 2014a;b).

A kódexekben nem találtunk olyan mondatot, amely egyszerre tartalmaz *mindent* és kollektív igét (*összegyűlik, találkozik, körüláll*), vagy *mindent* és a kollektív olvasatra utaló módosítót (*egyetemben, egy hangon*). A *mind* azonban rendszeresen előfordult ilyen környezetben.

- (48) a. Tehat **mind** az zentők **égetombe** mondanak: Ez az zyz (KazK 9v)
 b. Tehat ime az hagot napra es helre **mind** **ozue** **golenek**: (KazK 61r)

A *mind* kölcsönös névmással:

- (49) kyk **mind** eleygben yonek **egmaasnak** es wg tiztolyk **eg maasth** (SándK 5v)

Hasonlóképpen nem találni olyan példát, ahol a *minden* szkópusza disztributív operátort tartalmazna. A *mind* viszont gyakran előfordult ilyen operátor társaságában (vö. a (16) példával). Néhány példában azonban a *minden* és a *ki-ki* együttállása felveti a rekvantifikáció kérdését. Mivel ezek a példák nem elsősorban a *minden* értelmezését érintik, értelmezésüktől itt el kell tekintenünk.

- (50) **mindonok** feel tamadnak az alkalmas állapotba: meel **kinék** **kynek** nezy onnon termezettit (KazK 96v–97r)

Mint mondtuk, a *mind* és a *minden* már az ómagyar korban két eltérő stratégiát képviselt, az angol *all* kontra *every*-hez hasonlóan (az *all/every* divergenciáját illetően l. többek között Dowty 1987; Hoeksema 1996; Winter 2001 vagy Champollion 2010). A *mindenre* emellett jellemző a változókötés és a rugalmas hatókör. A *mind* és a vele társuló főnévi csoport kapcsolata inkább hasonlított a diskurzusanaforára, emellett a *mindre* nem jellemzőek azok a hatóköri kölcsönhatások, amelyek a *minden* esetében felléphetnek (l. az (52) és az (53) példa egybevetését a következő alpontban).

3.3. Kissé váratlan, de még mindig megjósolható tulajdonságok

Az ómagyar korban a *minden* pusztán logikai, hatókör-kijelölő eszközként is használatos volt: A grammatika hasznát vette annak, hogy a *minden* logikai konstansnak felel meg. Arról van szó, hogy a kódexekben a *minden*-DP-k megelőzhettek a mondttagadást, úgy, hogy a konfiguráció egyenértékű a konfigurációval. Az (52b) példából kitűnik, hogy az egyminden is használatos volt ilyen logikai eszközként.

Ez a *mindre* nem volt jellemző: jöllehet az (53) példának a felszíni szintaxisa hasonlít az (52)-éhez, értelmezése egészen más.

- (51) a. **menden** titk **nem** lèhètèt'lèn tenèked (BécsiK 136)
 b. **egmenden** gonozt **ne** gondollon o baratt'a èllèn (BécsiK 305)
 c. **mynden** ydòben be **ne** mennyen az sanctuariomba, ... , hogh megh ne hallyon (JordK 99)

Az (53) mondat (a korábbi (32) alatti példa részlete) nem úgy értelmezendő, mint ahol egy disztributív univerzális kvantor tág hatókört vesz fel a tagadáshoz képest. A *mynd ez vylaag* DP a világ egészére vonatkozik, és a mondat azt jelenti, hogy az egész világ sem lett volna elég (Szent János üzenetének befogadására).

- (52) hyzóm hovy **mind** ez vylaag **sem** foghatta volna meg (ÉrdyK 54a)

Az (52) alatti példák a Jespersen-féle ciklus egy bizonyos állomását jellemzik, amikor a *semmi*, *senki* és társaik már adatoltak, de használatuk még nem olyan kiterjedt, mint akár a középmagyar korban (vö. É. Kiss 2014c; d). (Az igét követő *se*-kifejezés az ómagyarban felcserélhető volt egy *vala*-kifejezéssel – (4) példa – vagy pusztá névmással – (30) példa.)

A *minden* tagadás előtti, pusztán logikai használatának érdekes következménye, hogy a *nélkül* névutóhoz kapcsolódva korlátlan választék olvasatra tehetett szert, ahogyan a (39) alatti (itt (54)-ként megismételt) példa is mutatja.¹² (A *mind* nem található meg ebben a környezetben.)

- (53) De zenth pether azonnal fel alwan **mynden** feelelèmelky1 Es retthegeesnelky1 nagy fel zowal monda ... (ÉrsK 80va)

3.4. A *minden* váratlan tulajdonságai

Ezt az alpont a kódexekben talált furcsaságoknak szenteljük. Azért közöljük itt őket, mivel (i) megmutatják, hogy egy időben a *minden* „tartalmas” kifejezés is lehetett, ’egész’, ’teljes’ értelmezéssel, és (ii) valószínűsítik, hogy az ómagyarban

¹² Kálmán László személyes közlése szerint a mai magyarban is használatos a *minden* ebben a szerepkörben:

(i) **minden** kertelés nélkül

Nem-keleti nyelvjárást beszélő kollégák szerint a *minden* valóban produktívan használható ebben a környezetben, a szerző azonban furcsának találja az ehhez hasonló példákat.

a logikai változókötés együtt élt (és kölcsönhatásba lépett) a diskurzusanaforára emlékeztető kapcsolatokkal.

A *minden* az ómagyarban (és a mai magyarban) használható elvont főnevekkel és anyagnevekkel (*minden jó, minden arany*, vö. Csirmaz–Szabolcsi 2012). Ennek a jelenségnek a magyarázata nem elsősorban a *minden* értelmezésével, hanem a magyar főnevek szemantikai tartományának algebrai tulajdonságaival kapcsolatos. Az ilyen tartományokon operáló kvantorok sajátos értelmezése a tartomány tulajdonságaiból következik (vö. Tovená 2003 javaslatával a determinánsok nyelvenként változó jelöletéről, a főnevek jelöletének függvényében).

A kódexekben a *minden* olyan főnevekhez is járulhatott (néhány, meglehetősen elszigetelt példában), amilyenekhez a mai *minden* nem járulhatna. Ezekből a példák közül arra lehet következtetni, hogy a *minden* előfordulhatott 'egész(en)', 'teljes(en)' értelmezésű melléknévként vagy határozószóként. Az első ilyen példa az (55) alatti, ahol a *mynden etewwnk* főnévi csoport 'egész életünk' jelentéssel értendő (és nem akként, hogy 'mindegyik életünk').

(54) Ez zamos zent napokban **myndden** etewwnket meg yobbohok

(ÉrdyK 4a)

Egyetlen olyan példát találtunk, ahol a *minden* predikatív melléknévet módosít. A *meden kazdag* értelmezése ebben a mondatban 'teljesen gazdag', 'tele gazdagsággal'. A példából arra következtetünk, hogy a *minden* valóban lehetett lexikális értelemmel bíró módosító. (A kódexekben a Jókai-kódex óta inkább a *mindenestől* használatos a 'teljesen', 'egészen' szinonimájaként.)

(55) ez velagon zegeny legy evrevmest. es menyorzagban legy **meden** kazdag.

(CornK 81v)

Ugyancsak egyetlen példát találtunk arra, hogy a *minden* restriktorához a *-keed* disztributív képző járul:

(56) zollywnk arrol ky **mynden naponkeed** zemewwnk elót forog

(ÉrdyK 20a)

Az (57) példa arra mutat, hogy a *minden* eredetileg nem volt inherensen disztributív.¹³

¹³ Újabban éppen a mai *minden*, az *every* és társaik inherensen disztributív mivoltát kérdőjelezték meg (l. Szabolcsi 2010-et és hivatkozásait). Egy ilyen elemzés szerint az (57) példában a *mindent* nem kíséri rejtett disztributív operátor, vagy a *-keed* tekinthető a rejtett operátor látható reflexének. A kérdés ekkor az, hogyan vált fölöslegessé (vagy egyenesen tiltottá) a *-keed*.

Kettős esetjelölés: kijelölő szerkezetek? A kódexekben gyakran találni olyan főnévi csoportokat, ahol a determináns és a közös főnév is esetragot kap, ahogyan az (58) példában is. A jelenség nem korlátozódik a *mindenre*, és jellemző módon összetett főnévi kifejezéseknél fordul elő. Ezek gyakran (de nem mindig) nem-finit szerkezetek, ahogyan magában az (58) mondatban is látható.

(57) mēguon menden varost & mēdent a.földön lakozot

(BécsiK 14)

Megjegyzendő, hogy az (58)-hoz hasonló esetek korábbiak, mint a kettős esetjelölés mutató névmásos DP-k (vö. Egedi 2014a, b):

- (58) a. azt a könyvet
b. *az a könyvet

Az (58)-hoz hasonló szerkezetek a mai magyar kijelölő szerkezettől is eltérnek, hiszen az ómagyar szerkezetben a determináns a szokott helyén, az NP-t megelőzve fordul elő. A jelenség mondattani elemzése messze túlmutat ennek az írásnak a keretein, ezért csak azt jegyezzük meg, hogy a DP bal perifériája kiépülésének és rögzülésének lehettek átmeneti szakaszai, akár olyan szakaszok is, amikor a determináns és az NP különálló szintaktikai egységet alkotott, és összetartozásukat csupán az esetragok jelölték.

A *minden* és a vonatkozó mellékmondatok, korrelatív szerkezetek (1): Időnként találni a kódexekben a *minden* alá beágyazott, és *vala*-kifejezéssel bevezetett vonatkozó mellékmondatot:

(59) **Menden valaki** kaialtanga vrnac nëuet vduozol

(BécsiK 208)

A (60)-hoz hasonló mondatok furcsának tűnnek a mai nyelvérték számára, hiszen a mai magyarban a *valaki* nem vonatkozó névmás. A (60) példa kevésbé tűnik rejtélyesnek, tekintve, hogy az ómagyar *vala*-kifejezések bevezethettek korrelatív szerkezeteket, és a korrelatív szerkezet könnyen átértelmeződhetett vonatkozó mellékmondattá. Ha egyedül a (60)-hoz hasonló mondatokat vesszük tekintetbe, arra a következtetésre juthatunk, hogy a határozatlan leírások diakrón elemzése számára jelentenek problémát, de a *minden* történetét nem érintik. A (61) alatti mondat azonban kétségbe vonja ezt a következtetést, a szkópuszban előforduló korrelátum (*ez el'eten ember*) jelenéte miatt. Az egyik lehetséges magyarázat szerint a kódexek a beszélt nyelvet követhették, a hallgatóság kedvéért kiemelve és többszörösen jelölve az anaforikus kapcsolatokat. Ha grammatikai magyarázathoz

ragaszkodunk, azt kell mondanunk, hogy a *mindennek* kapcsolatban kellett állnia ezzel az anaforikus kifejezéssel, akár úgy, hogy lekötött benne egy változót, akár valamilyen, eddig tisztázatlan anaforikus mechanizmus révén.

(60) **Mindõn valaki** att`afiat gûlõli **ez e`eten embõr** gilcos

(GuaryK 6)

A *minden* és a korrelatív szerkezetek (2): A kódexekben egyetlen mondatot találunk, amelyben a *minden* szkópusza korrelatív szerkezetet tartalmaz.

(61) **mendeninek** meg ada aztj akyinek myj evuei vala

(CornK 178r)

A (62) alatti példában a *mindennek* le kell kötnie a szkópuszában található vonatkozó névmást. A gond az, hogy a névmás operátorpozícióban található, és az interpretációs modulban rejtett maximalitási operátor hatókörében van. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy kettős korrelatív mellékmondatról van szó, azaz a kvantorok kötnie kell az első vonatkozó névmást, és az *azt* korrelátumnak valami módon kötődnie kell a második vonatkozó névmáshoz (keresztelve a kvantor-külső névmás alkotta láncot).

Az ehhez hasonló rendkívüli esetek részletes elemzése nélkül annyit mondhatunk, hogy az ilyen szerkezetek egy olyan időszakot idézhetnek, amikor a D-kvantifikációra jellemző, szigorú változókötés és a lazább, dinamikus szerkezetek egymás mellett, egymással kölcsönhatásban jelenhettek meg.¹⁴

3.5. A *minden* jegyei és interfész-tulajdonságai

A *mindennek* szentelt alpont lezárásaként visszatérünk Kratzer és Shimoyamának a lokális partikula + névmás összetételek elemzéséről tett javaslatához. A német *irgend*-DP-kbõl kiindulva Kratzer–Shimoyama (2002) és Kratzer (2005) felveti, hogy az (indo)európai nyelvek partikula + névmás összetételû kifejezései nem kvantorok. A német *irgend*- és más nyelvekben található társai egyeztetési morfémák: azt jelölik, hogy a névmás által bevezetett alternatívákat rejtett operátornak

¹⁴ Egy kolléga megjegyzése szerint a (62)-höz hasonló szerkezetek egészen elfogadhatóak a mai magyarban:

(i) **Mindenkinek** megadta kinek mi járt.

A megkérdezett anyanyelvi beszélõk szerint az (i)-hez hasonló példák akkor elfogadhatóak, ha a korrelatív mellékmondatot szünet elõzi meg. Ez arra utal, hogy a korrelatív szerkezet nincs beágyazva a kvantor alá, hanem utólagos kiegészítést, magyarázatot közöl, szintaktikailag független módon.

kell érvényesítenie. A szintaktikai elemzés számára ez azt jelenti, hogy a partikulák nem-értelmezhető jegyet tartalmaznak, amelyet az operátor értelmezhető jegyének kell érvényesítenie, annak az operátornak, amely „lekötni” látszik a partikula + névmás kifejezést. Ez a javaslat, ahogyan Kratzer maga is felhívja rá a figyelmet, összhangban áll a határozatlan leírások dinamikus elméletével: A határozatlan leírás szabad változót vezet be, amelyet nem-lokálisan köt egy operátor (a kondicionális, a *minden*, vagy egy szabadon beillesztett, rejtett egzisztenciális kvantor).

Munkánk jelenlegi szakaszában az ómagyar kori határozatlan leírásokat illetően elfogadhatjuk Kratzer és Shimoyama javaslatát, egyfajta munkahipotézisként. A *né*-kifejezésekről például azt mondhatnánk, hogy a főmondat szintjén kellett lekötnie őket egy kontextusfüggő operátornak (ez magyarázná specifikusságukat). A *vala*-kifejezések lekötésre kerülhettek a tagadás közvetlen hatókörében; mind az *akár*-, mind pedig a *vala*-kifejezéseket lekötötte rejtett vonatkozó operátor, és így tovább. (L. azonban Yanovich 2005 finomabb felbontású elemzését.)

A diakrón elemzés számára Kratzer és Shimoyama javaslata azzal a jelentős mértékű előnnyel jár, hogy a határozatlan leírások jelentésváltozásait egy-egy jegy értékének megváltozásával lehet magyarázni, nem kell tehát magának a kifejezésnek a jelentésében változást stipulálni. A jelentésváltozások jelentős részének a jegygeometriával történő magyarázatát Jäger (2011) is kiemeli. Javaslata pontosan ennek, a jegyek értékében beállt változásrendszernek a modellje, amely kiter a jegyeket „engedélyező”, „érvényesítő” operátorok változásaira is.

Ami a *mindent* illeti, az adatok arra mutatnak, hogy önálló, külső engedélyre nem szoruló kvantor volt. Azaz a *minden* maga tartalmazta a saját értelmezhető jegyét.

A 3.1. alpont adatai azt mutatják, hogy a *minden* és leszármazottai (*minden*, *minden**ha*, *minden**kor* stb.) nem illeszkedtek jól az ómagyar partikula + névmás alakú kifejezések rendszerébe. A *minden* magában állva is lehetett determináns, és szabadon járult köznévi kifejezésekhez, nem úgy, mint a *né*-, a *vala*- vagy az *akár*-. Emellett a *mindennek* önmagában is megvolt az univerzális értelmezése, míg a többi partikula (a *se*- kivételével) pusztán a névmással történő kombináció révén utalt a megfelelő (egzisztenciális, specifikus stb.) értelmezésre.

A 2.2. és a 3.1. alpont alapján következtethetünk arra is, hogy a *mind* és a *minden* morfoszintaxisa eltér a partikula + névmás összetételekétől, hiszen fejevű szerkezetet mutatnak.

A morfológiai érveken kívül a *minden* önálló kvantor státusza mellett szól az is, hogy hatóköre rugalmas, és preverbális előfordulásai nyílt mozgásra utalnak.

4. Összefoglalás

A 2. részben láthattuk, hogy az univerzális / maximális olvasatok ómagyar kori eszköztára meglehetősen változatosságot mutatott, morfológiai, szintaktikai és szemantikai szempontból egyaránt. A (63) alatti táblázat összefoglalja a főbb kifejezési módokat és tulajdonságaikat.

(62) Kvantifikációs módok az ómagyarban

	Névmási alapú	A-kvantorok	D-kvantorok
Operátormozgatás	nincs	nincs	van
Hatókör	merev	merev (többnyire)	rugalmas
Kötés	redukció, nem-lokális	változó, lehet nem-lokális	logikai, lokális
Szelektív?	nem	lehet nem-szelektív	igen
Szigetérzékenység	nem	nincs adat	igen

Ennek az írásnak a középpontjában az ómagyar kori első erős D-kvantor, a *minden* állt. Mégis, a legkevésbé várt eredmények az A-kvantorokkal és a névmási alapú kvantifikációval kapcsolatosak. A *-keed* todalékkal ellátott temporális kifejezések univerzális kvantornak tekinthetők: rendelkeztek restriktorral és szkópussszal, és hatóköri kölcsönhatásba léphettek a mondat többi kvantorával vagy operátorával. Ezeknek a kifejezéseknek a morfológiai szerkezete a magyar nyelv korábbi, fejező szakaszát idézte.

A tagadás és a kondicionális hatókörében található pusztá névmások jelenléte arra utal, hogy a kódexek korát megelőzően a magyarra is jellemző volt a névmási alapú kvantifikáció. A (63) alatti táblázat azt a feltételezést látszik erősíteni, hogy a magyar pusztá névmásokat távolról „vezérelték” a propozicionális kvantorok, és hogy ez a rendszer (a japánhoz hasonlóan) megengedi a Hamblin-féle elemzést. Ennek a feltételezésnek az elfogadásához azonban mélyrehatóbb szintaktikai elemzés szükséges, figyelembe véve azokat az elveket, amelyek egy adott nyelvben meghatározzák a kérdőszómozgatás, a pusztá névmások és a determinánsok kapcsolatait (Watanabe 2004). Hasonlóképpen gondos szemantikai elemzésnek kell eldöntenie, hogy a magyar pusztá névmások alkalmasak-e Hamblin-elemzésre (vö. Yanovich 2005).

A kódexekben található partikula + névmás összetételű határozatlan leírások esetében munkahipotézisként elfogadtuk Kratzer (2005) javaslatát (l. ezen kívül Biberauer–Roberts 2011): A partikula (a *vala-* vagy az *akár-*) egyeztetési morfémához hasonlít, amennyiben nem-értelmezhető jegyet tartalmaz, amelyet egy operátornak kell érvényesítenie. A *minden* és leszármazottai esetében nem alkalmazható

ez az elemzés: a *minden* morfoszintaktikai és interfész-tulajdonságai arra utalnak, hogy kvantornak tekintendő, amely tartalmazza a saját értelmezhető jegyét.

A kódexek kisszámú, kivételesnek tekinthető példájában a *minden* szokatlan viselkedést mutatott: melléknévként vagy határozószóként viselkedett, esetragot kapott, vagy korrelatív szerkezetnek volt fölérendelve. Ezeket a példákat egy-egy (feltehetőleg a kódexek kora előtt lezajlott) folyamat állomásainak tekinthetjük, amelynek során a *minden* (megszorított) D-kvantorrrá vált.

Források

- BécsiK. Bécsi kódex. 1416 u./1450 k. Közzéteszi Mészöly Gedeon. Új Nyelvméltár 1. MTA, Budapest, 1916.
- BodK. Bod-kódex. 16. század első negyede. A nyelvméltár hasonmása és betűtű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi Pusztai István. Régi magyar kódexek 2. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1987.
- CornK. Cornides-kódex. 1514–1519. Hasonmás és kritikai szövegkiadás. Közzéteszi Bognár András és Levárdy Ferenc. Codices Hungarici 6. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- ÉrdyK. Érdy-kódex. 1524–1527. Elektronikus átírat, Sermones projektum ELTE. <http://sermones.elte.hu/erdy> A MGT Sz honlapról letöltve 2014-ben.
- ÉrsK. Érsekújvári-kódex. 1529–1531. Közzéteszi Haader Lea. Tinta Könyvkiadó–MTA NyTI, Budapest, 2013.
- GuaryK. Guary-kódex. 1495 előtt. Közzéteszi Szabó Dénes. Codices Hungarici 3. Budapest, 1944.
- HB. Halotti beszéd és könyörgés. 1195 k. Benkő Loránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szöveg emlékei. 47-49. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. Újabb olvasat: Abaffy Erzsébet: Korai kis szöveg emlékeink újabb olvasata. Magyar Nyelv 86 (1990) 124-127.
- JókK. Jókai-kódex. 1372 u./1448 k. A nyelvméltár betűhű olvasata és latin megfelelője. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közzéteszi P. Balázs János. Codices Hungarici 8. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- JordK. Jordánszky-kódex. 1516–1519. A Jordánszky-kódex bibliafordítása. Sajtó alá rendezte és ki nyomtatta: Toldy Ferenc, az eredetivel összevetette, és előszóval ellátta: Volf György. Régi magyar nyelvméltár 5. Buda, 1888.
- KazK. Kazinczy-kódex. 1526–1541. Közzéteszi Kovács Zsuzsa. Régi magyar kódexek 28. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2003.
- MargL. Margit-legenda. 1510. A nyelvméltár hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi P. Balázs János, Dömötör Adrienne és Pólya Katalin. Régi magyar kódexek 10. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1990.
- MünchK. Münchener kódex. 1466. Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt. Közzéteszi Nyíri Antal. Codices Hungarici 7. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- SándK. Sándor-kódex. 1518 k. A nyelvméltár hasonmása és betűhű átírata. Közzéteszi Pusztai István. Régi magyar kódexek 3. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1987.
- SzékK. Székelyudvarhelyi kódex. 1526–1528. A nyelvméltár hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi N. Abaffy Csilla. Régi magyar kódexek 15. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.

Irodalom

- Andrews, Avery D. 1985. *Studies in the syntax of relative and comparative clauses*. New York: Garland.
- Bach, Emmon–Eloise Jelinek–Angelika Kratzer–Barbara H. Partee (szerk.) 1995. *Quantification in natural languages*. Dordrecht: Kluwer.
- Bacskai-Atkari Julia 2014. A véges alárendelő összetett mondatok története. In: É. Kiss (2014a, 239–279).
- Bacskai-Atkari, Julia–Dékány Éva 2014. From non-finite to finite subordination. The history of embedded clauses. In: É. Kiss (2014b, 148–223).
- Belyaev, Oleg–Dag Haug 2014. The genesis of *wh*-based correlatives: From indefinites to relativization. Előadásvázlat, 19. Sinn und Bedeutung, Göttingen. <http://www.uni-goettingen.de/en/program/473131.html>. Utolsó letöltés: 2015. aug. 1.
- Bende-Farkas Ágnes. 2013. Old Hungarian *vala + pro* and Free Choice indefinites. A Magyar Szemanták Asztaltársasága előtt bemutatott előadás anyaga.
- Bende-Farkas Ágnes 2014a. Az univerzális és az egzisztenciális kvantorok története. In: É. Kiss (2014a, 127–153).
- Bende-Farkas Ágnes 2014b. From A-quantification to D-quantification. Universal quantifiers in the sentence and in the noun phrase. In: É. Kiss (2014b, 83–121).
- Bende-Farkas Ágnes 2014c. *Minden valaki*–Az ómagyar kori *vala*-kifejezések értelmezéséhez. In: É. Kiss Katalin–Hegedűs Attila (szerk.). *Nyelvelmélet és diakrónia 2*. Piliscsaba: PPKE BTK. 10–41.
- Benkő Loránd (szerk.) 1967–1987. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (TESz)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Biberauer, Theresa–Ian Roberts 2011. Negative words and related expressions: A new perspective on some old puzzles. In: Pierre Larrivée–Richard P. Ingham (szerk.) *The evolution of negation. Beyond the Jespersen cycle*. Berlin–Boston: Walter de Gruyter. 23–60.
- Bittner, Maria 2001. Topical referents for individuals and possibilities. In: Rachel Hastings–Brendan Jackson–Zvolenszky Zsófia (szerk.) *Proceedings from SALT XI*. Cornell University. Ithaca: CLC Publications. 36–55.
- Braşoveanu, Adrian 2008. Uniqueness effects in correlatives. In: Atle Grønn (szerk.) *Proceedings of SuB 12*. Oslo: Oslo University. 47–65.
- Braşoveanu, Adrian 2012. Correlatives. *Language and Linguistics Compass* 6: 1–20.
- Champollion, Lucas 2010. *Parts of a whole: Distributivity as a bridge between aspect and measurement*. Doktori értekezés, University of Pennsylvania.
- Csirmaz Anikó–Szabolcsi Anna 2012. Quantification in Hungarian. In: Edward Louis Keenan — Dennis I. Paperno (szerk.) *Handbook of quantifiers in natural language, Studies in Linguistics and Philosophy* 90. Berlin: Springer. 399–465.
- Dayal, Veneeta 1995. Quantification in correlatives. In: Bach et al. (1995, 179–206).
- Dowty, David 1987. Collective predicates, distributive predicates, and *all*. In: A. Miller–J. Powers (szerk.) *Proceedings of ESCOL 3*. Columbus: OSU. 97–115.
- Egedi, Barbara 2013. Grammatical encoding of referentiality in the history of Hungarian. In: Caterina Mauri–Anna Giacalone Ramat–Piera Molinelli (szerk.) *Synchrony and diachrony: A dynamic interface*. Amsterdam: John Benjamins. 367–390.

- Egedi Barbara 2014a. Határozottság, névelőhasználat, birtokos szerkezetek. In: É. Kiss (2014a, 95–126).
- Egedi, Barbara 2014b. The DP-cycle in Hungarian and the functional extension of the noun phrase. In: É. Kiss (2014b, 56–82).
- Ernst, Thomas 2002. The syntax of adjuncts. Cambridge: Cambridge University Press.
- É. Kiss Katalin (szerk.) 2014a. Magyar generatív történeti mondatlan. Budapest: Akadémiai.
- É. Kiss, Katalin (szerk.) 2014b. The evolution of functional left peripheries in Hungarian syntax. Oxford Studies in Diachronic and Historical Linguistics 11. Oxford: Oxford University Press.
- É. Kiss Katalin 2014c. A tagadó és kérdő mondatok változásai. In: É. Kiss (2014a, 34–52).
- É. Kiss, Katalin 2014d. The evolution of functional left peripheries in the Hungarian sentence. In: É. Kiss (2014b, 9–55).
- Farkas, Donka Fraenkel 1997. Dependent indefinites. In: Francis Corblin–Danièle Godard–Jean-Marie Marandin (szerk.) Empirical issues in formal syntax and semantics. Bern: Peter Lang. 243–267.
- Genabith, Josef van–Hans Kamp–Uwe Reyle 2007. Discourse Representation Theory. In: Dov Gabbay–Franz Günthner (szerk.) Handbook of philosophical logic. 15. köt. Dordrecht: Kluwer. 2. kiadás. 125–394.
- Gill, Kook-Hee–Steve Harlow–George Tsoulas 2006. Disjunction and indeterminate-based quantification in Korean. Kézirat. University of York.
- Groenendijk, Jeroen–Martin Stokhof 1991. Dynamic Predicate Logic. Linguistics and Philosophy 14: 39–100.
- Gugán Katalin 2012. Zigzagging in language history: Negation and negative concord in Hungarian. Finno-Ugric Languages and Linguistics (full.btke.ppke.hu) 1: 89–97.
- Hamblin, Charles L. 1973. Questions in Montague grammar. Foundations of Language 10: 41–53.
- Haspelmath, Martin 1997. Indefinite pronouns. Clarendon Press: Oxford.
- Heim, Irene 1982. The semantics of definite and indefinite noun phrases. Doktori értekezés. University of Massachusetts at Amherst, Amherst.
- Hoeksema, Jack 1996. Floating quantifiers, partitives, and distributivity. In: Jack Hoeksema (szerk.) Partitivity. Berlin: Mouton De Gruyter. 57–106.
- Horn, Laurence R. 2000. Pick a theory (not just any theory): Indiscriminatives and the Free Choice Indefinite. In: Laurence R. Horn–Yasuhiko Kato (szerk.) Negation and polarity. Syntactic and semantic perspectives. Oxford: Oxford University Press. 147–192.
- Hunyadi László 1981a. A nyelvi polaritás kifejezése a magyarban. Kandidátusi értekezés. KLTE: Debrecen.
- Hunyadi, László. 1981b. Remarks on the syntax and semantics of topic and focus in Hungarian. Acta Linguistica Hungarica 31: 107–136.
- Hunyadi László. 1987. On the meaning of the Hungarian quantifiers *mind* ‘every’ and *akár* ‘any’. Acta Linguistica Hungarica 31: 125–136.
- Hunyadi László 1999. The outlines of a metrical syntax for Hungarian. Acta Linguistica Hungarica 45: 31–60.
- Hunyadi, László 2002. Hungarian sentence prosody and universal grammar. Bern: Peter Lang.
- Jäger, Agnes 2011. *Anything is nothing is something*. Natural Language and Linguistic Theory 28: 787–822.
- Jayez, Jacques–Lucia M. Tovenca 2006. Epistemic determiners. Journal of Semantics 23: 217–250.
- Jennings, Raymond E. 1994. The genealogy of disjunction. Oxford: Oxford University Press.

- Kamp, Hans 1981. A theory of truth and semantic representation. In: Jeroen Groenendijk–Martin Stokhof (szerk.). *Formal methods in the study of language*, Amsterdam: Mathematisch Centrum. 277–322.
- Kamp, Hans–Uwe Reyle 1993. *From discourse to logic*. Dordrecht: Kluwer.
- Kratzer, Angelika 2005. Indefinites and the operators they depend on: from Japanese to Salish. In: Greg N. Carlson–Francis Jeffry Pelletier (szerk.) *Reference and quantification: The Partee effect*. Palo Alto: CSLI Publications. 113–142.
- Kratzer, Angelika–Junko Shimoyama 2002. Indeterminate pronouns: The view from Japanese. In: Yukio Otsu (szerk.) *Proceedings of Third Tokyo Psycholinguistics Conference*. Tokyo: Hituzi Syobo. 1–25.
- Kuroda, Sige-Yuki 1965. *Generative grammatical studies in the Japanese language*. Doktori értekezés, MIT.
- Larrivé, Pierre–Richard P. Ingham (szerk.) 2011. *The evolution of negation. Beyond the Jespersen cycle*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Lipták, Anikó 2009a. (szerk.) *Correlatives crosslinguistically*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lipták, Anikó 2009b. The landscape of correlatives. An empirical and analytical survey. In Lipták (2009a, 1–80).
- Lewis, David 1975. Adverbs of quantification. In: Edward Keenan (szerk.) *Formal semantics of natural languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 3–15.
- May, Robert 1989. Interpreting logical form. *Linguistics and Philosophy* 12: 387–435.
- May, Robert 1993. *Logical form: Its structure and derivation*. Linguistic Inquiry Monographs 12. Cambridge MA: MIT Press.
- Milsark, Gary 1977. Towards an explanation of certain peculiarities of the existential construction in English. *Linguistic Analysis* 5.3: 1–29.
- Partee, Barbara H. 1995. Quantificational structures and compositionality. In Bach et al. (1995, 541–602).
- Peters, Stanley–Westerståhl, Dag. 2006. *Quantifiers in language and logic*. Oxford: Clarendon Press.
- Ramchand, Gillian Catriona 1997. Questions, polarity, and alternative semantics. In: Kiyomi Kusumoto (szerk.) *Proceedings of NELS 27 (October 1996, McGill University)*. Amherst: GLSA. 383–396.
- Rooth, Mats 1985. *Association with focus*. Doktori értekezés, University of Massachusetts at Amherst.
- Shimoyama, Junko 2001. *Wh-constructions in Japanese*. Doktori értekezés, University of Massachusetts at Amherst.
- Shimoyama, Junko 2006. Indeterminate phrase quantification in Japanese. *Natural Language Semantics* 14: 139–173.
- Srivastav, Veneeta 1991. The syntax and semantics of correlatives. *Natural Language and Linguistic Theory* 9: 637–686.
- Tancredi, Christopher–Hiyuki Yamashima 2013. The interpretation of indefinites in the Japanese *wh-mo* construction. In: Kook-Hee Gill–Stephen Harlow–George Tsoulas (szerk.). *Strategies of quantification*. Oxford Studies in Theoretical Linguistics 44. Oxford: Oxford University Press. 87–100.
- Tovena, Lucia 2003. Determiners and weakly discretised domains. In: Josep Quer–Jan Schroten–Mauro Scorretti–Petra Sleeman–Els Verheugd (szerk.) *Romance languages and linguistic theory 2001. Selected papers from Going Romance Amsterdam 2001*. Amsterdam: John Benjamins. 333–348.

- Watanabe, Akira 2004. Parametrization of quantificational determiners and head-internal relatives. *Language and Linguistics* 5: 59–97.
- Watanabe, Akira 2009. A parametric shift in the D-system in Early Middle English: relativization, articles, adjectival inflection, and indeterminates. In: Paola Crisma–Giuseppe Longobardi (szerk.) *Historical syntax and linguistic theory*. Oxford: Oxford University Press. 321–374.
- Winter, Yoad 2001. *Flexibility principles in Boolean semantics*. Cambridge MA: MIT Press.
- Yanovich, Igor 2005. Choice functional series of indefinite pronouns and Hamblin semantics. Effi Georgala–Jonathan Howell (szerk.) *Proceedings of SALT XV*. 309–326. Ithaca: CLC Publications Cornell U. 329–326.

Universal quantification in Old Hungarian

Abstract: This paper presents the system of Old Hungarian expressions conveying universal or maximal readings, as found in Old Hungarian codices. The main empirical findings are that [i] The OH distributive suffix *-keed* could be a [temporal] universal quantifier. Expressions with such suffixes can help reconstruct quantifiers from the SOV, head-final stage of Hungarian. [ii] Old Hungarian had bare pronouns that acquired a bound, quantificational reading from long-distance operators. Against such a background, *minden* ‘every’ is claimed to be a quintessential strong D-quantifier: It could undergo raising, and its scope was flexible. [iii] These properties of *minden* are distinctive within the class of particle + indeterminate pronoun complexes [such as *vala-ki* [lit. ‘vala-who’] ‘somebody’], which could be said to lack quantificational force.

Keywords: quantification; indeterminates; Old Hungarian; diachronic semantics

